

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 14, Sayı: 178, Temmuz 2026, s. 89-111

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.94581>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
27.05.2026

Yayımlanma Tarihi / The Publication Date
29.07.2026

Doç. Dr. Mustafa SALEP

Kayseri Üniversitesi, Develi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü
mustafasalep@kayseri.edu.tr
Orcid: 0000-0001-6560-7629

TÜRK HAVACILIK TARİHİNDE BİR KURUMSALLAŞMA ÖRNEĞİ: BİRİNCİ TÜRK TAYYARE CEMİYETİ KONGRESİ

Öz

Tarih boyunca gökyüzü, insanoğlu için önemli bir araştırma konusu olmuştur. Kuşlar gibi uçmayı hayal eden insanların farklı zamanlardaki denemeleri, 20. yüzyılın başında tayyarenin (uçak) icadıyla sonuçlanmıştır. Yüzyılın ilk çeyreğindeki savaşlarda kullanılmış olan tayyareler, ülkelerin güvenliği açısından son derece önemli hâle gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin son döneminde kullanılmaya başlanan tayyareler, Türkiye Cumhuriyeti'nin yakından ilgilendiği hava araçları olmuştur. Ancak, devletin mali açıdan zor durumda olması tayyarecilik alanında sivil bir teşekkülün kuruluşunu sağlamıştır. Bu kapsamda Türk Tayyare Cemiyeti, Cevat Abbas (Gürer) Bey'in öncülüğünde 16 Şubat 1925'te kurulmuştur. Cemiyet; havacılığın siyasi, askerî, iktisadi ve sosyal açılardan önemini topluma anlatmayı amaçlamıştır. Türk havacılığının güçlendirilmesi için yardım kampanyaları düzenlenmiş, kampanyaya katılım sağlayan kişilerin veya yerlerin adları satın alınmış olan uçaklara verilmiştir. Diğer taraftan, Cevat Abbas Bey başkanlığındaki bir heyet, havacılıkla ilgili Avrupa'daki sanayi tesislerine bir inceleme gezisi düzenlemiştir. Böylece Türk havacılık sektörünün gelişimi konusunda bir programın belirlenmesi amaçlanmıştır. Türk Tayyare Cemiyeti yönetim kurulu üyelerinin, yardım paralarının harcanması konusundaki anlaşmazlıkları ve görevlerinden ayrılmaları üzerine 19 Ekim 1925'te Birinci Türk Tayyare Cemiyeti Kongresi olağanüstü bir şekilde toplanmıştır. Kongre, Başbakan İsmet Paşa'nın konuşmasıyla açılmış ve 21 Ekim 1925'e kadar devam etmiştir. Kongre sonunda

yapılan seçimlerle Türk Tayyare Cemiyeti İdare Heyeti belirlenmiş, Cemiyet Başkanlığına Rize Milletvekili Fuad (Bulca) Bey seçilmiştir. Seçimler neticesinde meydana gelen bu değişim, Türk sivil havacılık serüveninin ilk örneği sayılabilir. Bu çalışmada, Birinci Türk Tayyare Cemiyeti Kongresinin açılışından kapanışına kadar geçen süreçte yaşanmış olan gelişmeler detaylandırılmıştır. Kongreye katılım sağlamış olan delegeler ile milletvekillerinin ortaya koymuş oldukları hedeflerin, Türk halkının tayyareciliğin gelişimine sağlamış olduğu güçlü destekle bağlantısı değerlendirilecektir. Birinci Türk Tayyare Cemiyeti Kongresinin Türk sivil havacılığı açısından nasıl bir politika belirlediği konusu da irdelenecektir. Çalışmada; arşiv belgeleri, tutanaklar, resmi süreli yayınlar, gazeteler ve tetkik çalışmalar çerçevesinde değerlendirilmeler yapılmıştır. Böylece, Türk sivil havacılık tarihinde kurumsallaşma süreçleri açısından Birinci Türk Tayyare Cemiyeti Kongresinin yeri belirlenmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Türk Tayyare Cemiyeti, Birinci Tayyare Kongresi, Cevat Abbas (Gürer) Bey, Fuad (Bulca) Bey, Sivil Havacılık.

AN EXAMPLE OF INSTITUTIONALIZATION IN TURKISH AVIATION HISTORY: THE FIRST TURKISH AEROPLANE SOCIETY CONGRESS

Abstract

Throughout history, the sky has been a significant subject of research for humankind. The attempts made at different times by humans who dreamed of flying like birds culminated in the invention of the airplane at the beginning of the 20th century. Having been utilized in the wars of the first quarter of the century, airplanes became exceptionally vital for national security. Airplanes, which began to be used during the final period of the Ottoman Empire, became aircraft of close interest to the Republic of Türkiye. However, the financial constraints of the state necessitated the establishment of a civilian entity in the field of aviation. Within this scope, the Turkish Aeroplane Society (Türk Tayyare Cemiyeti) was founded on February 16, 1925, under the leadership of Cevat Abbas (Gürer) Bey. The Society aimed to convey the political, military, economic, and social significance of aviation to the public. Fundraising campaigns were organized to strengthen Turkish aviation, and the names of individuals or localities participating in these campaigns were given to the purchased aircraft. On the other hand, a delegation chaired by Cevat Abbas Bey organized a study tour to industrial aviation facilities in Europe. Thereby, it was aimed to determine a program regarding the development of the Turkish aviation sector. Upon the disagreements among the board members of the Turkish Aeroplane Society regarding the expenditure of donation funds and their subsequent resignations, the First Turkish Aeroplane Society Congress convened extraordinarily on October 19, 1925. The congress opened with a speech by Prime Minister İsmet Pasha and continued until October 21, 1925. Through the elections held at the end of the congress, the Administrative Board of the Turkish Aeroplane Society was determined, and Fuad (Bulca) Bey, the Deputy of Rize, was elected as the President of the Society. This change resulting from the elections can be considered the first example of the Turkish civil aviation adventure. In this study, the developments that transpired during the

process from the opening to the closing of the First Turkish Aeroplane Society Congress are detailed. The connection between the objectives put forward by the delegates and deputies who participated in the congress and the robust support provided by the Turkish public to the development of aviation will be evaluated. Furthermore, the policy formulated by the First Turkish Aeroplane Society Congress in terms of Turkish civil aviation will be examined. In this study, evaluations have been conducted within the framework of archival documents, minutes, official periodicals, newspapers, and research studies. Thus, the place of the First Turkish Aeroplane Society Congress in the history of Turkish civil aviation will be attempted to be determined in terms of institutionalization processes.

Keywords: Turkish Aeroplane Society, The First Aeroplane Congress, Cevat Abbas (Gürer) Bey, Fuad (Bulca) Bey, Civil Aviation.

GİRİŞ

Devletlerin ve toplumların tarihinde kara, deniz ve hava sahasında meydana gelmiş olan gelişmeler, aynı zamanda ulaşılmış olan teknik seviyeyi göstermektedir. Kara, deniz ve hava alanında bağımsız politikalar yürüten toplumlar, çevrelerinde ve diğer bölgelerde etkili olabilmıştır. Yaşanılan coğrafya ise devletlerin siyasi, iktisadi ve askerî durumlarını doğrudan etkilemiş, yürütülen bağımsız politikaları takviye eden önemli bir unsur olmuştur. Dünyanın farklı coğrafyalarında yaşamış olan milletlerin hava sahasındaki etkileri, kara ve deniz sahalarındaki etkidenden daha sonra artmıştır. Gökyüzünde uçan canlılar, insanoğlunun araştırma merakını cezbetmiş olsa da motorlu hava araçlarının kullanılması, 20. yüzyılın başından itibaren yaygınlık kazanmıştır.

İnsan için uçuş deneyiminin başlangıçta doğal koşullarda olduğu söylenebilir. Bu kapsamda, motorsuz ilk uçuşlar konusunda iki isim dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi, Endülüs'te yaşamış olan İslam bilgini Abbas İbn Firnas'tır. İbn Firnas'la ilgili araştırmalar yapmış olan Glaire D. Anderson, İbn Hayyan'dan aktarım yaparak İbn Firnas'ın uçuş deneyimini yazmıştır. Bu kapsamda İbn Firnas, ipek üzerine tutturulmuş iki kanatla Kurtuba'da uçuş deneyimi gerçekleştirmiş, ancak kuyruk kısmıyla ilgili hesaplama yapmadığı için inişte yaralanmıştır. (Anderson, 2024, p. XVIII). İbn Firnas'ın Miladi 887'de öldüğü düşünüldüğünde (Anderson, 2024, p. XI), motorsuz insan uçuş deneyiminin 9. yüzyıla tarihlendiği anlaşılır. İkincisi ise Evliya Çelebi'ye göre Hezarfen Ahmet Çelebi'nin Galata'dan gerçekleştirmiş olduğu bir deneyime işaret etmektedir (*Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nden Seçmeler*, Haz.: Hüseyin Tekinoğlu, 2011, s. 31-32; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nden Seçmeler*, Ed.: Tuba Öztürk, 2007, s. 93). Evliya Çelebi'nin anlatmış olduğu olayın başka kaynaklardan teyit edilememesi, konuyu tartışmalı hâle getirmiş olsa da 17. asırda insanın doğrudan uçuşuna dair bir konudan bahsedilmiş olması, uçuşla ilgili tarihi gelişmeler açısından önemli bir bilgi olarak değerlendirilebilir. Motorlu bir tayyarenin uçuşuna dair ilk uçuş ise Wilbur Wright ve Orville Wright tarafından 17 Aralık 1903 tarihinde Amerika'nın Kuzey Carolina eyaletinde bulunan Kitty Hawk yakınlarında gerçekleştirilmiştir (<https://findingaids.loc.gov/repositories/19/resources/2263>).

Türk havacılık tarihinde ise İtalyanlar tarafından Trablusgarp Savaşı'nda kullanılmış olan tayyarelerin yakından takip edildiği, bu gelişmeyle eş zamanlı bir şekilde Osmanlı Devleti erkânı tarafından pilotluk eğitimi almak üzere Fransa'ya subaylar gönderildiği anlaşılmaktadır.

Subayların ülkeye dönüşünden sonra, eğitim amacıyla 3 Temmuz 1912'de Uçuş Okulu açılmıştır. Ayrıca, hem eğitimlerde hem de savaşlarda kullanılmak üzere tayyareler satın alınmaya başlanmıştır. Aynı dönemde uçak alımları için ülke içerisinde yardım kampanyaları düzenlenmiştir (Yıldırım, 2021, s. 133; Karadoğan, 2018, s. 130, 132). Konuyla ilgili olarak 25 Mart 1912 tarihinde Drama Mutasarrıfının göndermiş olduğu telgraftan, Dramalı vatandaşların tayyare alımı için bin lira yardımda bulundukları belirtilmiş, alınacak tayyareye Tarık Bin Ziyad isminin verilmesi talep edilmiştir. Yardım nedeniyle Drama ahalisine teşekkür edilmiştir (BOA, Kurum: DH.MTV., Yer Bilgisi: 48-1, Belge Tarihi: H-08-04-1330, 3, 5). Buradan, ilk uçak alımlarından itibaren yardımlaşmaya ağırlık verildiği ve yardım yapanların talepleri doğrultusunda uçaklara isim verilmesi konusunun önemsendiği anlaşılmaktadır.

1. TÜRK TAYYARE CEMİYETİNİN KURULMASI VE FAALİYETLERİ

Savaşlardaki etkisi görülmüş olan tayyarelerin yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenlik esaslı politikalarında önemli bir konu hâline gelmiştir. Devlet yöneticilerinin iç ve dış gelişmeler doğrultusunda ortaya koymuş oldukları politikalar içinde Türk hava sahasına ait gelişmeler önemli bir yer tutmuştur. 17 Şubat 1923'te toplanmış olan İzmir İktisat Kongresinde posta nakliyatında tayyare kullanımının önemine değinilmiş, hava sahasının kullanımının Türk şirketlerine tahsis edilmesi gerektiği vurgulanmıştır (İnan, 2023, s. 47). Lozan Barış Antlaşmasından sonra kurulmuş olan hükûmetler, ülke güvenliğini güçlendirecek adımları atma konusunda gayret göstermişlerdir. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa, 1 Kasım 1924 tarihli Meclis açılış konuşmasında hava kuvvetlerinin ülkenin savunmasında oldukça etkili bir unsur olduğunu belirtmiş ve Meclis'in bu konuya dikkatini çekmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1 Kasım 1924, s. 2). Sadece kamu kurumları ve görevlileri değil, aynı zamanda sivil girişimciler de güvenlik, ulaşım ve ticaret açısından Türk havacılık sektörünün geliştirilmesi için çalışmalar yapmışlardır. Bu kapsamda Şakir Hazım tarafından İzmir'de on beş günde bir çıkarılmış olan Tayyare Mecmuasının, Türk tayyareciliğine dair gelişmeleri yakından takip ettiği ve tayyareciliğin önemi ve gelişmesi konusunda çalışmalar yaptığı anlaşılmaktadır (Hazım, 1 Temmuz 1924, s. 1). Mecmuanın farklı sayılarında da (Hâkimiyet-i Milliye, 25 Ekim 1925, s. 3)¹ Türk tayyareciliğinin ihtiyaç duyduğu alanlara ve gerekli olan konulara ağırlık verilmiştir.

Türk tayyareciliğinin geliştirilmesi konusunda diğer önemli bir gelişme ise Türk Tayyare Cemiyetinin 16 Şubat 1925'te Bolu Milletvekili Cevat Abbas (Gürer) Bey'in başkanlığında kurulmuş olmasıdır (Aslan, 2014, s. 141; Öztürk, 2018, s. 114). Aslında bu Cemiyetin ilk temelleri, 1919 yılında İstanbul'da kurulmuş olan Türk Münakalat-ı Havaiye Cemiyeti ile atılmıştır. Tüzüğü ise Yüzbaşı Fazıl, Üsteğmen Şakir Hazım, Pilot Fehmi, Mazlum ve Vecihi Bey tarafından hazırlanmıştır (Yalçın, 2012, s. 269). Merkezi Ankara'da olan Türk Tayyare Cemiyetinin amacı, Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi'nin (Cemiyet Tüzüğü) ikinci ve üçüncü maddesinde açıklanmıştır. Türkiye'de tayyareciliğin; askerî, iktisadi, içtimai ve siyasi öneminin anlatılmasının, ihtiyaç duyulan kişilerin ve malzemelerin artırılmasının ve Türk gençliğine de tayyarecilik sevgisinin aşılmasının hedeflendiği belirtilmiştir. Cemiyetin amaçlarına ulaşabilmesi için gerekli olan yasal maddi ve manevi tedbirlere müracaata yetkili olduğu ifade edilmiştir (Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi, 1925, s. 1). Nizamname'nin beşinci maddesinde Cemiyet üyelerinin; kurucular, asli

¹ Tayyare Cemiyetinin himayelerinde çıkarılmakta olan Tayyare Cemiyeti mecmuasının okurlar tarafından takip edilmesi ve okunmasının zaman zaman Cemiyet üyelerine önerildiği anlaşılmaktadır.

üyeler ve üyelerden oluşacağı belirtilmiştir. Asil üyelerin; kabine üyeleri, Büyük Millet Meclisi üyeleri, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi ve İkinci Reis, ordu müfettişleri, kolordu komutanları, bakanlık müsteşarları, Hava Kuvvetleri müfettişi, valiler, şehreminleri ve belediye başkanlarından oluştuğu belirtilmiştir. Üyelerin ise; Cemiyete aylık bir kuruş vermeyi taahhüt etmiş kişilerden oluşacağı vurgulanmıştır. Cemiyet üyelerinin medeni hukuka sahip ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmaları gerektiği ifade edilmiştir. Nizamname'nin altıncı maddesinde ise fahri üyeler açıklanmıştır. Buna göre; yabancı vatandaşlardan Cemiyete yardımı Umumi İdare Heyeti kararıyla sabit olanlara fahri üye ünvanı verilebileceği belirtilmiştir (*Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi*, 1925, s. 2).

Türk Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi metninin başlangıcında İdare Heyeti adına Cevat Abbas Bey'in bir değerlendirmesi yer almıştır. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın himayesinde ve İsmet Paşa'nın fahri başkanlığında olduğu vurgulanan Cemiyetin kuruluş haberinin vatanın her tarafında büyük bir memnuniyetle karşılandığı belirtilmiştir. Türk Tayyare Cemiyetinin acil, genel ve millî bir ihtiyacın ürünü olduğu, Cemiyete katılmanın ise vatani bir görev olarak görüldüğü vurgulanmıştır. Milli müdafaa için oldukça önemli olan tayyarecilik konusuna sadece Türkiye'nin değil, diğer ülkelerin de önem verdiği ifade edilmiştir. Vatandaşların karadan ve denizden gelebilecek her türlü taarruza karşı emin olmasının ilk şartının hava taarruz araçlarına duyulan emniyet olduğu belirtilmiştir. Bunun da ancak hava kuvvetlerinin güçlendirilmesiyle mümkün olacağı ifade edilmiştir. Memleketin herhangi bir köşesini hava saldırılarına karşı savunacak aracın yine hava kuvvetlerinin faaliyeti ile olacağı vurgulanmıştır. Komşu ülkeler de dâhil olmak üzere milletlerin tayyarecilik konusunda başlangıç aşamasında olduğu, Türkiye'nin bu alanda geri kalmaması gerektiği ifade edilmiştir. Tayyarecilik faaliyetine öncülük etmek suretiyle onları geçmenin mümkün olduğu, ancak diğer ülkelerin tayyareciliğe Türkiye'den önce ağırlık vermeleri durumunda onlara yetişmenin zor olacağı hatırlatılmıştır. Bütün bu nedenlerle Türk halkının Türk Tayyare Cemiyetine yardıma koşacağından emin olduğu vurgulanmıştır (*Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi*, 1925, s. ١, ٢, ٣).

Devletler ve toplumlar, güvenlikle ilgili konulara tarih boyunca önem vermişlerdir. 20. yüzyılın başlarından itibaren hava sahasında yaygınlık kazanan tayyare alımlarına ve eğitimlerine Osmanlı Devleti de önem vermiş, toplumsal desteği önemsemiştir. Bu bağlamda, 1909 yılında kurulmuş olan Osmanlı Donanma Cemiyeti (*Resmî Ceride*, 23 Aralık 1925, s. 1),² halktan toplamış olduğu yardımlarla donanmanın ve ordunun ihtiyaçlarını gidermeyi hedeflemiştir. Daha sonra ise halkın maddi yardımları ile tayyareler alınmış ve hava kuvvetlerinin güçlendirilmesi amaçlanmıştır (Aslan, 2014, s. 142). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e tayyare temini konusuna ağırlık verilerek çeşitli kampanyalar gerçekleştirilmiştir. Şakir Hazım, tayyareciliğin geliştirilmesinde halkın yardımlarının önemine değinmiş ve toplanacak yardımlarla huzur ve emniyetin sağlanmasının mümkün olduğuna işaret etmiştir (Hazım, 15 Temmuz 1924, s. 19). Bu kapsamda, 1 Ağustos 1924 tarihli Tayyare mecmuasının 3. sayısı; “Seksen vilayetin daima efendi yaşamış aziz halkına, muhterem valilerine, belediye rüesasına bir teklif!..” başlığı ile çıkarılmıştır. Bu yazıda, seksen vilayetin birer tayyare alarak, devlete bağışlaması istenmiştir. Bunun Türk hamiyet ve vatanperverliğinin bir göstergesi olacağı vurgulanmıştır (*Tayyare Mecmuası*, 1 Ağustos 1924, s. 33). Diğer taraftan Tayyare Cemiyetinin kuruluşundan sonra Cemiyet yöneticileri katılmış oldukları toplantılarda Cemiyetin gelişmesi

² Donanma Cemiyetinin Hazineye devredilen malları dışındaki bütün hakları, 23 Kanun-i Evvel 1341 (23 Aralık 1925) tarihli Resmi Gazetede yayımlanmış olan 689 sayılı Kanunla Türk Tayyare Cemiyetine devredilmiştir.

için çalışmalar yapmışlardır. Bu kapsamda Tayyare Cemiyeti Başkanı Cevat Abbas Bey, Mayıs 1925'te Ankara'da yapılan Türk Ocağı Genel Kurulu Toplantısına katılarak havacılıkla ilgili bilgiler paylaşmış ve Türk Tayyare Cemiyetinin desteklenmesini istemiştir (Akdağ, 2020, s. 42).

Cumhuriyetin ilanından sonra kurulmuş olan Türk Tayyare Cemiyeti de hava kuvvetlerinin ihtiyaç duymuş olduğu tayyarelerin temini konusuna ağırlık vermiş ve halkın desteğini sağlamak amacıyla çalışmalar yapmıştır. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın 1 Kasım 1925 tarihli Meclis açılış konuşmasında kara, deniz ve hava kuvvetlerinin Türkiye'nin emniyeti için oldukça önemli vasıtalar olduğunu belirtmiş, vatandaşların kendi teşebbüsleriyle kurmuş oldukları Tayyare Cemiyetinin kısa sürede oldukça verimli sonuçlara ulaştığını, bunun ümit vaatettiğini vurgulamıştır (*TBMM Zabıt Ceridesi*, Cilt: 19, 1 Kasım 1925, s. 11). Bu bağlamda, 1925-1940 yılları arasında Türk Tayyare Cemiyetine yapılmış olan yardımlarla 350'ye yakın uçağın satın alındığı anlaşılmaktadır (Özlü, 2018, s. 1; Taşdemir, 2010, s. 66). Dönemin sosyal ve iktisadi koşulları düşünüldüğünde bunun önemli bir destek olduğu söylenebilir. Türk Tayyare Cemiyeti, 10 bin lira bağış yapan yerlerin, şahısların veya şirketlerin adlarının satın alınacak uçaklara verilmesi konusu Nizamname'nin 20. maddesinde hüküm altına alınmıştır (*Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi*, 1925, s. 8). Bu konuda ilk teklifin Adana Ceyhan'dan geldiği, bağış üzerine İtalya'dan alınan uçağa Ceyhan adının verildiği ve bu uçağın Vecihi Hürkuş (*BCA*, 30.10.0.0/60.403.5, 17.05.1925)³ tarafından Adana semalarında uçurulmak üzere 20 Haziran 1925'te Adana'ya hareket ettirildiği ve Adana semalarında uçurulduğu, aynı gün içinde 220 bin lira bağış toplandığı anlaşılmaktadır (Öztürk, 2018, s. 116; Aslan, 2014, s. 142-143). Yardım kampanyaları Türk havacılık sahasında yaşanan gelişmelere katkı sağlarken, uçuş gösterilerinin gerçekleştirilmesi ise yardımların sürekliliğini temin etmiştir.

Türk Tayyare Cemiyeti şubeleri tarafından yapılmış olan kongreler de hava kuvvetlerine yapılan yardımların artırılmasına aracılık etmiştir. İllerde çeşitli zamanlarda gerçekleştirilmiş olan kongrelerde Cemiyete yardım meselesi, üzerinde durulan önemli bir konu olmuştur. Kongrelerde sadece nakdî yardım değil, aynı zamanda ayni yardımlar da yapılmıştır. Tarım ürünleri ayni yardımlar arasında önemli bir yer işgal etmiştir. Zekât da Türk tayyareciliğinin geliştirilmesinde önemli bir kurum olarak değerlendirilmiştir (Özlü, 2018, s. 3-7, 25). Bayramlar da tayyareciliğin geliştirilmesinde yararlanılan günler olmuştur. Bu bağlamda, 1925 tarihli Cemiyet Nizamnamesi'nin 35. maddesinde 31 Ağustos tarihi "Türk Tayyare Bayramı" olarak kabul edilmiş (*Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi*, 1925, s. 11), bu tarih daha sonra 30 Ağustos olarak değiştirilmiştir. Diğer taraftan Türkiye'nin yetiştirmiş olduğu ilk pilotlarından Binbaşı Fazıl Bey'in ölüm tarihi de (27 Ocak 1923) Türk Tayyare Cemiyeti tarafından "Tayyare Şehitlerini Anma Günü" olarak belirlenmiştir (Aslan, 2014, s. 142; *Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi*, 1925, s. 11). Türk Tayyare Cemiyeti; bayramlar, tarihi ve diğer özel günlerde uçaklara isim verme törenleri düzenleyerek, yeni tayyareler alınmasına yönelik bağışlar sağlamayı amaçlamıştır (Öztürk, 2018, s. 115-116). Bağış yapan yerlerin, şahısların ve şirketlerin isimlerinin tayyarelere verilmesi ile halkın isteği ve vatana aidiyet duyguları güçlendirilmek istenmiştir.

³ Türk Tayyare Cemiyeti tarafından 17 Mart 1925 tarihinde Başbakan İsmet Paşa'ya gönderilmiş olan yazıda, Hava Kuvvetleri Müfettişliğindeki Türk tayyarecilerinden Vecihi Bey'in kendi gayret ve çabasıyla yapmış olduğu tayyarenin, Türk Tayyare Cemiyeti adına Vecihi Bey'e tevdi edilmesi ve Türk semalarında uçuşuna izin verilmesi talep etmiştir. Milli Savunma Vekaleti tarafından yapılan değerlendirmede, yapımda kullanılan malzemeler ve çalışan ustalar nedeniyle bu tayyarenin Türk Tayyare Cemiyetine tahsis edilmesinin mümkün olmadığı vurgulanmıştır.

Türk Tayyare Cemiyetinin faaliyetleri kapsamında yürütülmüş olan yardım kampanyaları ve ülke çapında gerçekleştirilmiş olan törenler çerçevesinde toplanmış olan yardımlar, Türk tayyareciliğinin gelişmesinde oldukça önemli katkılar sağlamıştır. Bu yardım kampanyalarına farklı kurumlar da gerçekleştirmiş oldukları etkinliklerle destek vermişlerdir. Maarif teşkilatında gerçekleştirilen programlar bunlardan bir kısmını oluşturmaktadır. Bu kapsamda, Urfa Maarif Müdürü tarafından Maarif Vekâletine 27 Temmuz 1925'te gönderilmiş olan yazıda; Tayyare Cemiyeti yararına bir gösterinin düzenlendiği, erkeklere ve kadınlara ayrı zamanlarda katılım olanağının oluşturulduğu ve toplanmış olan 355 liranın 192 lirasının masraflara harcandığı ve kalan 163 liranın Urfa Tayyare Cemiyetine teslim edileceği belirtilmiştir (BCA, 180.9.0/15.82.2, 27.08.1925, 1-2). İçişleri Bakanlığı memurları arasında başlatılmış olan tayyare filosu kampanyasına Ağustos 1925'te Milli Eğitim Bakanlığı memurları da katılmak istemiştir (BCA, 180.9.0/166.801.15, 17.08.1925). Diğer taraftan vaazlarda tayyareciliğin önemi üzerine nasihatlar yapılması, Tayyare Cemiyetine üye olunması ve gerekli desteğin verilmesi istenmiştir (BCA, 51.0.0.0/13.114.26, 13.04.1925). Destek ve yardım kampanyalarının ülkenin hemen hemen tamamında gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Türk Tayyare Cemiyeti, kamu yararına yürütmüş olduğu faaliyetler nedeniyle 5 Ağustos 1925 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile Cemiyetler Kanunu'nun 17. maddesine istinaden, kamu yararına çalışan cemiyetlerden sayılmıştır (BCA, 30.18.1.1/15.49.13, 05.08.1925).

Türk Tayyare Cemiyeti Genel Merkezinin ve şubelerinin hem ülke içinde hem de ülke dışında çeşitli programlar gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır. Tayyare Cemiyeti Başkanı ve Bolu Milletvekili Cevat Abbas Bey başkanlığında bir heyetin Almanya, Danimarka, İtalya ve Fransa'ya bir gezi (BCA, 534/37646-151356-51, 19.01.1924; BCA, 534/37646-151356-59, 29.01.1924)⁴ planladıkları ve bu geziye dair hazırlıkları da Haziran 1925'te yapmaya başladıkları anlaşılmaktadır (BCA, 525/38628-156397-124, 25.06.1925). Ziyaret kapsamında Fransa'ya gerçekleştirilmiş olan seyahatle ilgili bilgilerin Türkiye Cumhuriyeti Paris Büyükelçiliği tarafından 2 Eylül 1925 tarihinde gönderilmiş olan telgrafla paylaşıldığı anlaşılmaktadır. Cemiyet Başkanı Cevat Abbas Bey başkanlığındaki Türk heyetine Fransa'da bulundukları esnada Fransız Hükûmeti tarafından her türlü kolaylığın sağlandığı, tayyareciliğin bütün aşamaları ve şubeleri hakkında heyetin fikir sahibi olabilmesi için gerekli olan bütün kurumların ziyaret edildiği ve dostane bir şekilde heyet üyelerine açıklamalarda bulunulduğu belirtilmiştir (BCA, 525/38628-156397-128, 02.09.1925; BCA, 525/38628-156397-127, 19.09.1925). Bu süreçte Londra Türk Büyükelçiliğinin gerçekleştirmiş olduğu yazışmalardan, Londra'da bulunan Bristol Tayyare Şirketi ile de tayyare konusunda çeşitli görüşmeler yapıldığı anlaşılmaktadır (BCA, 534, 37655-151437-217, 18.08.1925). Cemiyet yöneticilerinin Avrupa seyahati, Türk tayyareciliğinin gelişimi adına gerçekleştirilmiş olan teknik bir gezi olarak değerlendirilebilir.

Türk Tayyare Cemiyeti Genel Merkezi tarafından gerçekleştirilmiş olan bazı toplantılara kurucu üyelerin de katılması önemsenmiştir. Bu kapsamda 1925 yılı Temmuz ayında Ankara Türk Ocağında planlanmış olan toplantıya, Cemiyetin Fahri Başkanı İsmet Paşa'nın ricaları ve Tayyare Cemiyeti Başkan Vekili ve Bitlis Milletvekili Muhiddin Bey'in resmi davet yazısı ile Maarif Vekili ve İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi Bey'in de

⁴ Bu heyetin gezisinden bir buçuk yıl önce Avrupa'ya ayrı bir Tayyare Heyetinin gönderildiği, Malta'da İngiliz görevliler tarafından kötü muamele ile karşılandıkları, konuyla ilgili İngiliz Hükûmeti ile görüşmeler yapıldığı anlaşılmaktadır.

katılması istenmiştir (BCA, 180.9.0/15.82.1, 28.07.1925, 1). Diğer taraftan Tayyare Cemiyeti Başkanı ve Bolu Milletvekili Cevat Abbas Bey tarafından Maarif Vekâletine gönderilmiş olan bir başka yazıda, günden güne gelişen tayyareciliğin önemini gençlere anlatabilmek için orta ve yüksek okullara gönderilmek üzere 100 adet Tayyare mecmuası gönderildiği ve bu dergilerin ilgili okul müdürlüklerine ulaştırılması konusunda gerekli talimatın verilmesi istenmiştir (BCA, 180.9.0/15.82.1, 28.07.1925, 1-2). Bu bilgiler, Türk Tayyare Cemiyetinin hem Maarif Vekâleti hem de Türk Ocakları ile yakın bir işbirliği içerisinde faaliyetlerini yürütmüş olduğunu göstermektedir.

2. BİRİNCİ TÜRK TAYYARE CEMİYETİ KONGRESİNİN TOPLANMASI VE AÇILIŞ KONUŞMALARI

1925 yılı Şubat ayında kuruluşu gerçekleştirilmiş olan Türk Tayyare Cemiyetinin ilk kongresi de aynı yılın Ekim ayında yapılmıştır. Ulusal kongreler, Cemiyet faaliyetlerinin denetlendiği, faaliyetlere ve icraatlara yönelik yasal onayın veya reddin gerçekleştirildiği yerler olmuştur. Birinci Türk Tayyare Cemiyeti Kongresinin açılışından önce, konuyla ilgili haberler basında yer almaya başlamıştır. 20 Ekim 1925 tarihli haberde, delege sayısının 70'e ulaştığı, Kongrenin saat 14.00'da Cemiyetin Fahri Başkanı İsmet Paşa'nın konuşması ile başlayacağı, Başkanlık ve kâtiplikler için seçimlerin yapılacağı, Cemiyet faaliyetlerini ve Nizamname'yi incelemek üzere iki encümenin oluşturulacağı, encümen üyeleri tarafından hazırlanan raporların ise tetkik edileceği, Merkez İdare Heyeti ve İdare Meclisi seçimleri ile Kongrenin sona ereceği ifade edilmiştir. Basında yer alan bu bilgiler Kongre gündeminin yakından takip edildiğini göstermektedir (Akşam, 20 Ekim 1925, s. 1). 21 Ekim 1925 tarihli haberde ise, Tayyare Cemiyeti Kongresinde Nizamname ve Teftiş Encümeninin 20 Ekim 1925 tarihinde saat 10.00'da toplandığı, Teftiş Encümeni görüşmelerinin tamamlandığı, mazbatasını hazırlamaya başladığı belirtilmiştir. Nizamname Encümeninin ise öğleye kadar görevini bitirdiği, saat 14.00'da Tayyare Cemiyeti Esas Nizamnamesi'nde değişiklik teklifinin ve Teftiş Encümeni mazbatasının görüşüleceği, 21 Ekim 1925'te de seçimlerin yapılarak Kongrenin bitirileceği vurgulanmıştır (Akşam, 21 Ekim 1925, s. 1).

Birinci Tayyare Cemiyeti Kongresi başlamadan önce, Cemiyet tarafından hazırlanmış olan raporun Büyük Millet Meclisinde Kongre delegelerine dağıtılması sağlanmıştır (Hâkimiyet-i Milliye, 19 Ekim 1925, s. 1). Nihayet Tayyare Cemiyetinin Birinci Kongresi, 19 Ekim 1925'te saat 14.00'da Başbakan İsmet Paşa'nın konuşması ile açılmıştır (Aydın Tarihi, Ekim 1925, Sayı: 19, s. 626). Konuşmadan sonra Kongre konuları müzakere edilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda Kongrede görüşmeleri idare etmek üzere İlyas Sami Bey tarafından Rize Milletvekili Fuad Bey Kongre Başkanlığına teklif edilmiş ve oylama neticesinde bu teklif kabul edilmiştir. Kongre Başkanlığına seçilen Fuad Bey, Kongre üyelerine teşekkür etmiştir. Kongre katipliklerine ise Muhyiddin Baha ve Tahir Bey seçilmişlerdir. Hükûmet adına Cemiyeti geçici olarak idare etmek amacıyla görevlendirilmiş olan Ali Rıza Bey de delegelere dağıtılmış olan rapordan halledilemeyen konular hakkında açıklama yapabileceğini belirtmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 20 Ekim 1925, s. 1-2; Aydın Tarihi, Ekim 1925, Sayı: 19, s. 626). Böylece, Tayyare Cemiyeti Birinci Kongresinin açılış gününde Kongre sürecinde yapılması gereken işler programlanmıştır.

Kongrede birinci oturumun açılmasından sonra ilk konuşmayı Başbakan İsmet Paşa yapmıştır. Cumhurbaşkanının himayelerinde olan Türk Tayyare Cemiyetinin en yetkili organı olan Tayyare Cemiyeti Kongresini açmaktan duyduğu memnuniyeti dile getiren İsmet Paşa, özel ve milli bir cemiyet olan Tayyare Cemiyetinin Birinci Kongresini fahri başkan olarak

açmanın büyük bir mutluluk kaynağı olduğunu belirtmiştir. Bu Kongrenin diğer kongrelerden ayrı ve özel bir kıymete haiz olduğunu vurgulamıştır. Kongrede herhangi bir mesleği veya şubeyi temsil edenlerin değil, vatanın bütün alanlarında görev yapan vatanseverlerin ortak bir camiaı temsil ettiklerini belirten İsmet Paşa, Kongrenin yetki sahibi olarak temsil ettiği Tayyare Cemiyeti fikrinin esas amacının iki şekilde değerlendirildiğini vurgulamıştır. İsmet Paşa, konuya başlamadan önce Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın Tayyare Cemiyetinin faaliyetini ve güzel neticeler hususundaki temennisini Kongreye bildirmekle yükümlü olduğunu ifade etmiştir. Düşünsel alanda Tayyare Cemiyetinin Türk vatanının aziz ve temiz havasını Türklerin hâkimiyetleri ve emniyetleri altında bulundurmaya zorunlu gördüğünü belirtmiştir. Bütün dünyanın hava sahasındaki faaliyetlerinin Türk milleti tarafından yakından ilgi ile takip edildiğini ifade eden Başbakan İsmet Paşa, Batı medeniyetinin sanat ve fen gibi iki temeli üzerine kurulmuş, en ince ayrıntısını kendinde toplamış olan tayyarenin milletler hayatında önemli bir yere sahip olduğunu, sadece güvenlik açısından değil, aynı zamanda iktisat ve ulaşım alanında da önemli bir ihtiyaç haline geldiğini söylemiştir. İsmet Paşa, insanların her türlü tecavüzden korunmasının oldukça önemli olduğunu, bunun yanında hava ulaşımının da zorunlu hale geldiğini vurgulamıştır (*Ayin Tarihi*, Ekim 1925, Sayı: 19, s. 626).

Devletin etkisi dışında tamamen vatanseverlerin teşebbüsleriyle oluşturulmuş olan Tayyare Cemiyetinin sadece şahsi bir girişim olarak değerlendirilmeyeceğini, bütün milleti içine alan şerefli ve esaslı bir girişim olduğunu belirten İsmet Paşa, hava ulaşımında ve emniyetinde Büyük Millet Meclisinin göstermiş olduğu yakın ilgiye de değinerek, Meclisin havacılık sektörünün gelişimindeki rolüne işaret etmiştir. Başbakan İsmet Paşa, tayyare konusunda Hükûmetin de çeşitli vasıta ve yetkiler çerçevesinde süreci yakından takip ettiğini belirtmiştir. Tayyarecilikte; tayyareyi hayal eden ve bunu ortaya çıkaracak mühendisin yetiştirilmesinin, en ince kısımlarından en büyük kısımlarına kadar ülkede tayyareyi üretebilecek tedbirlerin alınmasının, gerekli olan ilk maddeden bütün gereçlerine kadar ihtiyaçların ülke içerisinde tedarik edilmesinin, fenden anlayan uzmanların yetiştirilmesinin ve tayyareyi tam bir hâkimiyetle havalarda uçurabilecek tayyareciler yetiştirilmesinin amaçlandığını belirten Başbakan İsmet Paşa (*Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Ekim 1925, s. 1), ülke savunmasında mutlak bir ihtiyaç olan tayyarecilikte Hükûmetin hiçbir ihtiyacı ihmal etmemeye kararlı olduğunu vurgulamıştır. Vatandaşların devlet tarafından verilecek görevleri ve sorumlulukları tam olarak yerine getirmeleri hâlinde emniyetli bir durumun oluşacağını belirten Başbakan İsmet Paşa, Tayyare Cemiyetini kuranların, ülkenin hava emniyetini sağlamayı düşünenlerin ve bu uğurda fikir üretenlerin kalplerinde vatan için büyük bir varlık ortaya koyduklarını ifade etmiştir. Vatanseverleri bu konuda harekete geçiren şeyin sadece hisleri olmadığını, aynı zamanda vatan için fedakârlığa ihtiyaç duyulduğunun farkında olmalarının etkili olduğunu belirtmiştir. Hava emniyetinin ve ulaşımının her geçen gün önemli bir ihtiyaç haline geldiğini, bu konuda yeni bir fikrin ortaya konulmasının önemli olduğunu vurgulamıştır. Ülkenin farklı alanlarda çok fazla sayıda araca ve gerece ihtiyaç duyduğunu belirten Başbakan İsmet Paşa, TBMM'nin sadece tayyarenin ihtiyaçları üzerine yoğunlaşamayacağını ifade etmiştir (*Ayin Tarihi*, Ekim 1925, Sayı: 19, s. 627).

Vatanseverlerin gayretli çalışmaları ile oluşmuş olan havaya hiçbir yabancı eliyle zarar verilemeyeceğini belirten Başbakan İsmet Paşa, çaba gösterenlerin devlet kurumlarından on kat daha ileride olacağına işaret etmiştir. Tayyare Cemiyetinin kısa sürede kazanmış olduğu başarıları genişletmesi durumunda dünyanın en güvenilir ve korunmuş hava sahasının Türkiye'ye ait olacağını vurgulamıştır. Tayyareciliğin sanata ve fenne ihtiyaç gösterdiği kadar

milletin temiz fikrine tâbi olduğunu belirten İsmet Paşa, küçük bir araçla yerden kilometrelerce yukarıya çıkarak bütün dünyaya hâkim bir gözle bakmanın, zor görevleri yerine getirmenin oldukça fazla soğukkanlılık ve ruhsal direnç gerektirdiğini, aklın ve cesaretin bütünleştiği bir sanat olduğunu ifade etmiştir (*Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Ekim 1925, s. 2). Türk hava sahası güvenliğinin Türk tayyarecilerinin gayreti ile savunulduğunu belirten İsmet Paşa, Türklerin fitri olarak kâmil bir yapıda olmalarının etkili olduğunu ifade etmiştir. Fennî ve sınai koşulların ise TBMM tarafından oluşturulması gerektiğini vurgulayan Başbakan İsmet Paşa, Tayyare Cemiyeti ile hükûmetin işbirliği içerisinde ihtiyaç duyulan vasıtaları temin konusunda istekli olmaları gerektiğini belirtmiştir. Tayyare Cemiyetinin Türk milletine tayyare fikrini telkin ettiği gibi tayyareciliğin gelişmesi için çalışmaları sonuna kadar sürdürmesi gerektiğini vurgulamıştır. Cemiyet üyelerinin tayyareciliğin gelişmesi konusunda hiçbir resmi kurumun müdahalesi olmadan kendiliğinden çalışmaları gerektiğini söylemiştir. Büyük vatanperverlerin Tayyare Cemiyeti için yapmış oldukları taahhütleri aşama aşama yerine getireceklerini, iktisadi durumlar geliştikçe bu taahhütlerin daha hızlı bir şekilde gerçekleşeceğini ifade etmiştir (*Ayın Tarihi*, Ekim 1925, Sayı: 19, s. 628).

Memleketin iktisadi hayatında her yıl gelişen ve daha ileri dönemlerin tayyareciliğe yardım için hissesini Tayyare Cemiyetinin ve Kongresinin dikkatli bir şekilde takip etmesi gerektiğini belirten Başbakan İsmet Paşa, ilk beş altı aylık zamanda yapılacak faaliyetlerden elde edilecek sonuçların ümit vadedeceğini ve tayyare cemiyetlerinin gösterecekleri ilgi ile Cemiyetin bugünkünden güçlü olacağını ve daha çok aracı temin edecek seviyeye ulaşacağını vurgulamıştır. Ülkenin dört bir köşesindeki çocuklardan yaşlı insanlara kadar büyük bir ilgiye mazhar olduğunu belirten İsmet Paşa, tayyareciliğin yüksek seviyelere ulaşması için ellerindeki bütün imkânları kullanan her bir vatansevere Kongre huzurunda teşekkür etmiştir (*Ayın Tarihi*, Ekim 1925, Sayı: 19, s. 629; *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Ekim 1925, s. 2). Konuşması ile İsmet Paşa, Tayyare Cemiyeti üyelerinin Türk havacılığının gelişmesi konusunda fikirle, emekle ve nakdi yardımlarla destek olduklarını, havacılığın gelişmesinde sadece devlet kurumlarının çalışmalarının yetmeyeceğini vurgulamıştır. Nihayet İsmet Paşa, kamu kurumları ile sivil teşkilatların işbirliği içerisinde Türk havacılığını geliştireceğine işaret etmiştir.

Kongrenin açılışında sonra Ahmet Ağaoğlu, “Tayyare Kongresi ve İsmet Paşa” başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Ülkenin dört bir tarafından Tayyare Cemiyeti Kongresine katılım sağlayan delegelerin, Başbakan İsmet Paşa’nın konuşmasını dikkatle dinlediklerini ve saygıyla alkışladıklarını belirtmiştir. İsmet Paşa’nın bir vatansever olduğunu, diğer bütün değerlerini bu vasfından aldığını belirten Ağaoğlu, Fevzi Paşa ile Gazi Paşa’nın önemli bir dayanağı olduğunu söylemiştir. Türk vatanının geçirmekte olduğu tarihi devirleri ve inkılabın mahiyetini İsmet Paşa kadar anlayan kimsenin aralarında olmadığını ifade eden Ağaoğlu, bu nedenle İsmet Paşa’ya hem savaş meydanlarında hem de diplomaside görevler verildiğini ve onun da zor zamanlarda her türlü tehlikeyi göze almakta tereddüt etmediğini ifade etmiştir. Fransız İnkılabının azimli rehberler aracılığıyla başarı elde ettiğini, Avrupa’nın bir ucundan diğer bir ucuna yayıldığını, Fransa’nın iç ve dış savunma esaslarına göre takviye edildiğini, Mütareke Döneminden itibaren Anadolu’daki insanların da aynı şekilde hareket ettiğini vurgulamıştır. Türk vatanseverliğinin birçok önemli başarı elde ettiğini, hava kuvvetlerinin de düzenleneceğini ve geliştirileceğini ifade eden Ağaoğlu, vatansever bir insan olan Cevat Abbas Bey ve çalışma ekibinin isteği üzerine Türk milletinin her tarafta Türk tayyareciliğine çok önemli katkılar sağladıklarını belirtmiştir. Ağaoğlu yazısının sonunda, Türk hava savunmasının oldukça önemli bir mesele olduğunu, hava savunmasının ikmal edileceğini vurgulamıştır (Ağaoğlu, 22 Ekim

1925, s. 1). Bu yazı, Türk Tayyare Cemiyetinin Birinci Kongresinin kamuoyu tarafından yakından takip edildiğini ve Türk hava savunmasının geliştirilmesi konusunda önemli bir farkındalığın oluştuğunu göstermektedir.

Türk Tayyare Cemiyeti Başkanı Cevat Abbas Bey de Kongre açılışında bir konuşma yapmıştır. Tayyareciliğin başlangıcından itibaren geçirmiş olduğu dönemlerden, Birinci Dünya Savaşı başlangıcında tayyarelerin gerçekleştirmiş oldukları faaliyetlerden bahsetmiş ve tayyarecilik konusundaki son gelişmelerle ilgili detaylı açıklamalar yapmıştır (*Ayın Tarihi*, Ekim 1925, Sayı: 19, s. 629). Avrupa’da temasa geçilmiş olan fabrikalardan, kurumlardan ve buralardaki tetkiklerden bahsetmiş, yürütülmüş olan faaliyetlerle ilgili kararın Kongre delegelerine ait olduğunu vurgulamıştır (*Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Ekim 1925, s. 2). Cevat Abbas Bey, Cemiyetin kuruluşundan Kongre tarihine kadar 320 şubenin açıldığını, uçuş alanı için otuz bin dönümlük bir arazinin alındığını belirtmiştir (Altuncuoğlu- Özhan- Hodancı- Erdoğan, 2021, s. 120). Kuruluşundan itibaren Cemiyetin yürütmüş olduğu faaliyetler, Kongre delegelerinin değerlendirmesi ile ele alınmış olacaktır. Açılış konuşmaları ile Kongre çalışmalarına fiilen başlanmıştır.

3. BİRİNCİ TÜRK TAYYARE CEMİYETİ KONGRESİNİN FAALİYETLERİ

Kongrenin açılışına sağlamış olduğu destek nedeniyle Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa’ya teşekkür edilmesine dair (*Ayın Tarihi*, Ekim 1925, Sayı: 19, s. 629) Mehmet Nuri (Kütahya), Yakup Kadri (Mardin), İhsan (Ankara), Cevdet (Kütahya), Sadık (Afyon), Rasih (Antalya), Doktor Fuat (Kırklareli), Şükrü (Bolu) Bey’den müteşekkil sekiz Kongre delegesinin sunmuş olduğu takrir kabul edilmiştir (*Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Ekim 1925, s. 2). Bu karar üzerine, Kongre Başkanı seçilecek olan Rize Milletvekili Fuad Bey tarafından 20 Ekim 1925’te Cumhurbaşkanı’na övgü ve hürmet hislerini içeren bir telgraf gönderilmiştir. Cumhurbaşkanı da bir sonraki gün Kongreye göndermiş olduğu mesajda Kongrenin telgrafından duyduğu memnuniyeti dile getirmiş, tayyarecilik konusunda ulvi amaçlara ulaşılması temennisinde bulunmuştur (*Ayın Tarihi*, Ekim 1925, Sayı: 19, s. 631; *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Ekim 1925, s. 1; *Akşam*, 24 Ekim 1925, s. 2.). 19 Ekim’de Kongre Delegesi İlyas Sami Bey’in teklifi ile Rize Milletvekili Fuad Bey, Kongre Başkanlığına seçilmiş ve kürsüye gelerek delegelere teşekkür etmiştir. Kongre kâtipliklerine ise Muhyiddin Baha ve Tahir Bey seçilmişlerdir. Cemiyeti, Kongre öncesinde Hükûmet adına idareye görevlendirilen Ali Rıza Bey ise delegelere sunulmuş olan rapordan halledilemeyen konularda memnuniyetle açıklama yapabileceğini belirtmiştir (*Ayın Tarihi*, Ekim 1925, Sayı: 19, s. 629). Konuşmalardan sonra Kongre üyeleri kura sonucunda; teftiş ve Nizamname’yi tadil encümenlerine ayrılmışlardır. Tayyare Kongresi encümenleri ilk gün toplantılarını saat 20.30’a kadar sürdürmüşlerdir. Teftiş Encümeninin ise araştırmalarını ve raporunu aynı gün içinde hemen hemen tamamladığı anlaşılmaktadır (*Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Ekim 1925, s. 2).

Tayyare Cemiyeti Birinci Kongresinin 20 Ekim tarihli toplantısında Kongreye Rize Milletvekili Fuad Bey başkanlık yapmış, kâtipliklerde ise Muhyiddin Baha ve Tahir Bey bulunmuştur. Toplantının başlangıcında, Kongreye katılamayan üyelerin mazeretleri ve tebrikleri okunmuştur. Rus İçtimaî Şuralar Cumhuriyeti Maslahatgüzarlığının Türk tayyareciliğinin gelişiminden duyduğu memnuniyeti ve tebrik mesajı Kongre üyelerine sunulmuştur. Moskova’dan Rus Tayyare Dostları Cemiyeti tarafından gönderilmiş olan çok hararetili bir telgraf da alkışlar arasında okunmuş ve Kongre Başkanlığı tarafından karşılık verilmesi kararlaştırılmıştır. Telgraflar, Türk-Sovyet ilişkilerinin olumlu bir seyir içinde

olduğuna dair önemli bir işaret olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan şubelerin taahhütlerini hangi suretle artıracaklarına dair Kongre delegelerinin konuşmaları alkışlarla karşılanmıştır. Özellikle Tayyare Cemiyeti Karaburun Şubesinin taahhüdü uzun süre alkışlanmıştır. Karaburun Delegatesi Emin Bey yapmış olduğu konuşmada Karaburun kazası adına bir tayyare satın alınmasını ve bu tayyarenin orduda daima Karaburun adıyla görevde olmasını, bir kazaya uğraması durumunda Karaburun'un tekrar bir tayyare satın almasını teklif etmiştir (*Ayin Tarihi*, Ekim 1925, Sayı: 19, s. 630; *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Ekim 1925, s. 1). Bu konuşma ve taahhüt, diğer delegelerin Türk tayyareciliğinin geliştirilmesi konusundaki çalışmalarına moral kaynağı olmuştur.

20 Ekim'de ayrıca Teftiş Encümeni mazbatasını okunmuştur. Buna göre; Tayyare Cemiyetine ait hesap işlemlerinin düzenli bir şekilde cereyan ettiği, basılmış olan müfettişlik raporundaki bir kısım itirazların ve eleştirilerin çok abartılı olduğu belirtilmiştir. Teftiş Encümeni, hesapların usule ve bankalardaki cari metotlara uygun olarak yapıldığını belirtmiştir. Ancak, Cemiyetin kuruluşunda Tayyare Mektebi Müdürü olarak tayin edilmiş olan Tahsin Bey'e verilmiş olan harcırah ve maaşın geri alınması talep edilmiştir. Nihayet Teftiş Encümeni mazbatasında, Tayyare Cemiyetinin kuruluşundan itibaren en ufak bir suiistimalin meydana gelmediği kanaatinin olduğu belirtilmiştir. Tayyare Cemiyeti Başkanı Cevat Abbas Bey ile müstafi İdare Heyeti arasında ihtilaf tespit edilmiştir. Harcamalar, seyahat giderleri, sözleşme akdi ve satış usulleri konusunda Cevat Abbas Bey ile müstafi üyeler arasındaki anlaşmazlık değerlendirilmiştir. Hesapları incelemek üzere belirlenmiş olan Komisyon, Cevat Abbas Bey'den ve müstafi İdare Heyeti adına Ziya Gevher Bey'den açıklamalar dinlemiştir. Bu açıklamalar Teftiş Encümeni tarafından incelenmiş, ayrıca işleri idare eden ve bilançoyu vermiş olan Maliye Müfettişi Ali Rıza Bey'in raporu da okunmuş, raporun bir kısım noktalarına itirazda bulunulduğu anlaşıldığından, Teftiş Encümeni hesapları tetkik ederek itirazın doğru olduğunu tespit etmiştir (*Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Ekim 1925, s. 1; *Ayin Tarihi*, Ekim 1925, Sayı: 19, s. 630-631). Cevat Abbas Bey'in iş ve işlemlerinin Cemiyeti zarara uğratmadığı, müsamaha nazarı ile değerlendirildiği belirtilmiş, bundan sonra her suretle Nizamname hükümlerine ve usule riayet edilmesi gerektiği ifade edilmiştir (*Ayin Tarihi*, Ekim 1925, Sayı: 19, s. 630-631; *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Ekim 1925, s. 1). Teftiş Encümeni Mazbatasını tetkik üzerine kabul edilmiş, Nizamname değişikliği konusu da belirli ölçüde ilerletilmiştir (*Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Ekim 1925, s. 1). Teftiş Encümeni raporunda belirtilen bazı sorunların, Kongre sonrasında tekrar etmemesi konusunda Nizamname hükümlerine göre işlemleri yürütmek gerektiği vurgulanmıştır.

Kongre delegeleri, 20 Ekim 1925 günü öğleden sonra saat 14.00'da yeniden toplanmıştır (*Ayin Tarihi*, Ekim 1925, Sayı: 19, s. 629). İkinci oturumda Nizamname Encümeni tarafından yapılmış olan yeni Nizamname ve tadilatı madde madde okunmuş ve bu kapsamda on altı madde belirlenmiştir (*Ayin Tarihi*, Ekim 1925, Sayı: 19, s. 631). Nizamname'nin incelenmesi ve oylanması için bir sonraki gün öğleden sonra saat ikide toplantıya devam edilmesi ve sonrasında da Kongrenin dağılması kararı alınmıştır (*Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Ekim 1925, s. 1). Tayyare Kongresinin 21 Ekim tarihli toplantısında, eski zabıtlar özetlenmiş ve oylanmıştır. Birkaç tahrir okunmuş, Nizamname'nin kalan maddelerinin tespitine geçilerek ilk oturuma ara verilmiştir. Aynı gün, Afgan Elçisi Ahmet Han'ın tebrik mektubu alkışlarla karşılanmış, cevabi bir mektup yazılması kararı alınmıştır. Toplantının üçüncü günü ikinci oturumu Başkan Fuad Bey'in idaresi ile açılmıştır. Yozgat Delegatesi Faik Doğan Bey, yapmış olduğu konuşmada tayyare görmeyen yerlere tayyare gönderilmesi ve ücreti karşılığında halka

gösterilerek gelir (Akşam, 22 Ekim 1925, s. 3)⁵ elde edilmesi, Mersin Delegesi Muharrem Hilmi Bey de Mersin İskelesindeki tüccarlardan çuval, balya başına verilen tayyare yardımının diğer iskelelere de yayılması, Kandıra Delegesi Cevat Bey ve Kemalpaşa Delegesi Cevdet Bey'in tütün, pamuk ve fındık ticaretinden okka başına birer kuruş alınmasına dair teklifleri Tayyare Cemiyeti Merkez İdare Heyetine havale edilmiştir. İstanbul Delegesi Refik İsmail Bey'in fotoğraf masrafının üyeler tarafından karşılanması teklifi, Konya Milletvekili Musa Kazım Bey'in hava kuvvetlerinin sevgiyle selamlanmasına dair teklifi alkışlarla karara bağlanmıştır (Akşam, 24 Ekim 1925, s. 2; Ayın Tarihi, Ekim 1925, Sayı: 19, s. 631; Hâkimiyet-i Milliye, 22 Ekim 1925, s. 1). Kongrede Cemiyetin yürütmüş olduğu faaliyetler incelenmiş, eksiklikler konusunda Nizamname'ye göre işlemler yapılması önerilmiştir. Delegelerin Türk tayyareciliğinin güçlendirilmesiyle ilgili getirmiş oldukları tekliflerle hava sahasının güvenliğini sağlama konusunda kararlı olduklarını göstermişlerdir.

4. İDARE HEYETİ SEÇİMLERİ VE KONGRENİN SONLANDIRILMASI

Birinci Tayyare Kongresi, son toplantısını 21 Ekim 1925'te yaparak, Genel Merkez ve İdare Heyeti seçimlerini gerçekleştirmiştir. Kongre Başkanı, Nizamname hükümlerine göre Umumi Merkeze 30 üye ve 7 de yedek üyenin seçimine geçilmesini teklif etmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 22 Ekim 1925, s. 1). İlk Nizamname'de Genel Merkez Heyeti üye sayısı 25 iken, daha sonra bu sayı 30'a çıkarılmıştır (Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi, 1925, s. 3). Tayyare Cemiyeti Genel Merkezi üyelikleri için Diyanet İşleri Başkanı Rıfat Bey 78, Muallimler Birliğinden Nebizade Hamdi Bey 78, Türk Ocakları Umumi Katibi Muhyiddin Baha Bey 78, İstanbul Ticaret Odası Başkanı Hüseyin Bey 77, Hâkimiyet-i Milliye'den Ziya Gevher Bey 78, Rize Milletvekili Fuad Bey 78, Siirt Milletvekili Mahmut Bey 77, Bitlis Milletvekili Muhyiddin Bey 78, Muş Milletvekili İlyas Sami Bey 70, Van Milletvekili Hakkı Bey 77, Kocaeli Milletvekili Saffet Bey 77, Kütahya Milletvekili Nuri Bey 75, Afyon Milletvekili Ali Bey 77, Malatya Milletvekili Nedim Bey 78, İzmir Milletvekili Celal Bey 77, Amasya Milletvekili Esat Bey 75, Aksaray Milletvekili Neşet Bey 77, Kocaeli Milletvekili Süreyya Bey 76, Kütahya Milletvekili Hâkim Rıza Bey 78, Çorum Milletvekili Mustafa Bey 77, Hakkari Milletvekili Asaf Bey 76, Konya Milletvekili Musa Kazım Bey 78, Kastamonu Milletvekili Hasan Fehmi Bey 71, Sivas Milletvekili Rasim Bey 74, Manisa'dan Bahri Bey 76, Ankara'dan Nafiz Bey 78, İstanbul'dan Abdurrahman Naci Bey 75, Adana'dan Kadriade Tefvik Bey 76, Manisa'dan Bahri Bey 72, Nemlizade Sıtkı Bey 71 oy almıştır (Akşam, 24 Ekim 1925, s. 2; Ayın Tarihi, Ekim 1925, Sayı: 19, s. 631-632; Hâkimiyet-i Milliye, 22 Ekim 1925, s. 1). Tayyare Cemiyeti Genel Merkezi yedek üyeliklerine ise; Avni Bey 66, Şevket Bey 66, İsmail Hakkı Bey 66, Refik İsmail Bey 65, Sadreddin Bey 65, Muhyiddin Bey 65, Kemal Bey 64 oy alarak seçilmişlerdir (Ayın Tarihi, Ekim 1925, Sayı: 19, s. 632; Hâkimiyet-i Milliye, 22 Ekim 1925, s. 1).

Birinci Tayyare Cemiyeti Kongresi sonunda konuşma yapan Kongre Başkanı Fuad Bey, Kongrenin mesaisini başarı ile tamamladığını, Kongre Başkanlığına seçilmesinden dolayı memnuniyet duyduğunu belirtmiş ve delegelere teşekkür etmiştir. Üç gün sürdürülmüş olan Kongrede, kendisine duyulan güvenin en önemli kazanım olduğunu belirtmiştir. Cemiyetin esas

⁵ Cemiyet faaliyetlerini desteklemek amacıyla yardım teklifleri Kongre sürecinde değerlendirilmiştir. Diğer taraftan bu dönemde, Tayyare Cemiyeti Genel Merkezine yabancı iki grubun müracaatta bulunarak, Cemiyet tarafından tütün satın alınmasını ve bunun kendilerine devredilmesini önerdiği anlaşılmaktadır. Bu tütünlerin satılması neticesinde oluşacak miktarın yüzde dört buçukunun tayyare yardımı olarak bağışlanacağı taahhüt edilmiştir. Bu teklif, Tayyare Cemiyeti tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.

gayesinin gerçekleştirilmesi amacıyla üyelerin bir araya geldiğini belirten Fuad Bey, dünyadaki şartların ve gelişmelerin Türk milletinin diğer milletlerden daha fazla savunma kuvvetlerini güçlendirmek durumunda olduğunu gösterdiğini vurgulamıştır. Bağımsızlık ve hürriyet içinde yaşamaya azmetmiş olan bir milletin yalnız kendi kaynaklarına dayanabileceğine dair en önemli kanıtın Türk milletinin mazisinde saklı olduğunu belirtmiştir. Türk milletinin vatan savunmasında hiçbir fedakârlıktan çekinmediğini defalarca ispat ettiğini belirten Fuad Bey, birkaç aylık dönemde tayyare yardımında gösterilmiş olan fedakârlıkların vatanseverliğin en önemli delili olduğunu ve bunun büyük bir iftihar vesilesi olduğunu vurgulamıştır. Kongre üyelerinin en önemli görevinin, milletin yardımını ve tayyareciliğe gösterilen ilginin devamını sağlamak olduğunu belirtmiştir. İhtiyacın sonsuz olduğunu, fenni ve medeni vasıtalarla nazaran bir devletin savunma kuvvetlerine bir sınır ve miktar düşünmeye imkân olmadığını ifade etmiştir. Kongreye destekleri nedeniyle Cumhurbaşkanına ve Kongre çalışmaları esnasında yardımları için Katip Muhyiddin Baha ve Tahir Bey'e teşekkür etmiş, Kongre delegelerini hürmetle selamlayarak konuşmasını tamamlamıştır (*Aydın Tarihi*, 1925, Sayı: 19, s. 632; *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Ekim 1925, s. 1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Ekim 1925, s. 2; *Akşam*, 24 Ekim 1925, s. 2). Kongre Başkanı Fuad Bey'in konuşmasından sonra bütün delegeler birbirlerini tebrik etmiş ve Kongre çalışması sona ermiştir (*Aydın Tarihi*, Ekim 1925, Sayı: 19, s. 632). Tayyare Cemiyeti delegeleri oylama sonrasında Meclis merdiveni önünde topluca hatıra fotoğrafı çekinmişlerdir (*Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Ekim 1925, s. 1; *Aydın Tarihi*, Ekim 1925, Sayı: 19, s. 631).

Birinci Tayyare Cemiyeti Kongresinin sonunda Maliye Encümeni Salonunda Afyonkarahisar Milletvekili Ali Bey'in başkanlığında görüşmelere başlamış olan Tayyare Cemiyeti Genel Merkez üyeleri, Cemiyeti yönetecek olan Genel Merkez İdare Heyeti seçimini gerçekleştirmişlerdir. Seçim sonuçlarına göre; Başkanlığa Rize Milletvekili Fuad Bey, Başkan Vekillğine Bitlis Milletvekili Muhyiddin Nami Bey ve Siirt Milletvekili Mahmut Bey, Muhasipliğe Hâkimiyet-i Milliye Yazı İşleri Müdürü Ziya Gevher Bey seçilirken, üyeliklere ise Nemlizade Sıtkı Bey, Kocaeli Milletvekili Saffet Bey, Muş Milletvekili İlyas Sami Bey, Van Milletvekili Hakkı Bey, Kütahya Milletvekili Rıza Bey, İzmir Milletvekili Celal Bey, Sivas Milletvekili Rasim Bey, Hakkari Milletvekili Asaf Bey seçilmiştir. Yedek İdare Heyeti üyeliklerine ise Trabzon Milletvekili Nebizade Hamdi Bey, Kocaeli Milletvekili Süreyya Bey, Aksaray Milletvekili Neşet Bey, Çorum Milletvekili Doktor Mustafa Bey, Ankara'da çalışan tüccarlardan Nafiz Bey seçilmiştir (*Aydın Tarihi*, Ekim 1925, Sayı: 19, s. 633; *Akşam*, 24 Ekim 1925, s. 2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Ekim 1925, s. 2). Seçimlerden sonra İdare Heyetine verilecek görevler hakkında görüşmeler yapılmıştır. İdare Heyeti Başkanı Fuad Bey, üyeler adına bir teşekkür konuşması yapmış, Nizamname'nin harfiyen uygulanmasının İdare Heyetinin en önemli görevi olduğunu belirtmiştir. Başbakan İsmet Paşa da toplantının sonuna doğru katılım sağlamış ve nihayet toplantı saat altıda sona ermiştir (*Aydın Tarihi*, Ekim 1925, Sayı: 19, s. 633; *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Ekim 1925, s. 2). Genel Merkez üyeliklerine ve İdare Heyetine çok sayıda milletvekilinin seçilmiş olması, Cemiyet faaliyetlerinin Hükûmet tarafından desteklendiğine dair önemli bir işaret sayılabilir.

Tayyare Cemiyeti Başkanı Fuad Bey, İdare Heyetindeki görevine hızlı bir şekilde başlamıştır. 25 Ekim 1925 tarihinde saat 10.00'da ilk İdare Heyeti toplantısının gerçekleştirileceği, önceki idare ile görev devrine dair işlemlerin yapılacağı duyurulmuştur. Belirtilen tarihte yapılmış olan toplantıda, Hükûmet tarafından görevlendirilmiş olan Maliye Müfettişi Ali Rıza Bey'in de görevi sona ermiştir. Müfettiş Ali Rıza Bey, gazeteye göndermiş

olduğu bilgilendirmede, Türk Tayyare Cemiyeti işlerinin artık Kongre tarafından seçilen yeni İdare Heyetine devredildiğini belirtmiştir. Başbakanlıktan Maliye Bakanlığına 22 Ekim 1925'te gönderilmiş olan tezkirede, yeni seçilen yetkili idare heyetleri cetvelde belirtilmiş, geçici olarak Hükümet tarafından yürütülen idari görevin sona erdiği, seçilmiş olan başkan ve üyeler ile idarenin yeni sahiplerine teslim edildiği, Nizamname çerçevesinde Cemiyetin yönetileceği vurgulanmıştır. Ayrıca, Maliye Müfettişi Ali Rıza Bey'e de yapmış olduğu görevden dolayı teşekkür edilmiştir (*Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Ekim 1925, s. 1; *Ayın Tarihi*, Ekim 1925, Sayı: 19, s. 633). Nihayet, Birinci Tayyare Cemiyeti Kongresine katılmış olan delegelerin önemli bir kısmı 24 Ekim'de, kalan delegeler ise 25 Ekim'de evlerine dönmüşlerdir (*Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Ekim 1925, s. 1; *Ayın Tarihi*, Ekim 1925, Sayı: 19, s. 633). Kongre sürecinin katılımcı bir anlayışla tamamlanması ve alınan kararların bütün delegelerin iradesi ile gerçekleştirilmesi, bir sonraki kongreye önemli bir dayanak oluşturmuştur.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin son döneminde teknik alanda meydana gelen gelişmeler, havacılık sektörünü de etkilemiştir. 19. yüzyılda Avrupa'da başlatılmış olan demiryolları bir süre sonra Osmanlı topraklarında da uygulanmaya başlanmıştır. Ticari, askerî, siyasi ve sosyal açılardan toplumları doğrudan etkilemiş olan demiryolları, ulaşımda kolaylık ve güvenliği sağlamıştır. Kara ve deniz ulaşımında meydana gelen gelişmelere ilaveten hava sahasındaki gelişmeler de ulaşım ve güvenlik açısından dikkatle takip edilmiştir. Hava ulaşımında ve savaşlarda kullanılmaya başlanan tayyareler, Osmanlı Devleti yöneticilerinin dikkatini çekmiştir. Tayyareleri kullanabilecek pilot aday subaylar Avrupa'ya gönderilmiş ve pilot yetiştirme konusunda eğitime ağırlık verilmiştir. Pilotluk eğitimleri ile birlikte tayyareler satın alınmaya başlanmış ve hava kuvvetlerinin oluşturulması için önemli adımlar atılmıştır. Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında hava ulaşımı, üzerinde önemle durulan konular arasındadır. Türk vatanının emniyetini sağlamak amacıyla, tayyarecilikle ilgili gelişmeleri yakından takip eden insanlar ve kurumlar oluşmaya başlamıştır. Konuya duyulan ilgi, hava sahasındaki teknik gelişmelerin yakından takip edilmesini sağlamıştır.

Devlet kurumlarının ve sivil inisiyatifle kurulan teşkilatların belirlenen hedefler doğrultusunda çalışmalar yapması, başarının en önemli şartıdır. Lozan Barış Antlaşması ile siyasi bağımsızlığı Batılı devletler tarafından kabul edilen yeni Türkiye'nin yıllar içinde oluşan savaş yükünü ortadan kaldırması ve iktisadi bağımsızlığını gerçekleştirmesi bir gereklilik olarak değerlendirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmış olan yeni düzen, aynı zamanda devletlerarasında güven sorununa da neden olmuştur. Savaş sonrası oluşan düzene itiraz eden ve değişiklik isteyen devletlerin politikaları, Türkiye ve diğer bölge devletleri için tedirginliğe yol açmıştır. Bu nedenle Türkiye, güvenlik esaslı politikalarına ağırlık vermiştir. Yüzyılın en önemli icatlarından biri olan tayyarelerden güvenlik amacıyla yararlanılmasına öncelik veren Türkiye Cumhuriyeti, tayyareciliğin geliştirilmesi amacıyla önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir.

Türk tayyareciliğinin geliştirilmesi konusunda hem kamu hem de özel teşekküller oluşturulmuştur. Bu kapsamda 1925 yılı Şubat ayında kurulmuş olan Türk Tayyare Cemiyeti, hava sahasındaki Türk egemenliğini güçlendirmek ve güvenliği sağlamak amacıyla ülke içinde ve dışında çeşitli faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. Kısa süre içinde güçlü bir desteğe kavuşan Türk Tayyare Cemiyeti, ülkenin dört bir tarafında halkın teveccühü ile şubeler açmıştır. Cemiyet yöneticileri ve delegelerinin önemli bir kısmının milletvekili ve çeşitli kamu

kurumlarında görev yapan kişilerden oluşması, sivil bir girişimin devlet temsilcileri ve kurumları tarafından güçlü bir şekilde desteklendiğini göstermiştir. Diğer taraftan Türk Tayyare Cemiyetinin ülke çapında halk desteğine sahip olması, halkın tayyareciliğe verdiği önemi göstermektedir. Bu durum, Türk halkının ülke güvenliği ve ulaşımı açısından hava sahasının güçlendirilmesinin bir zorunluluk olduğunu çok iyi bildiğine dair önemli bir işarettir. Tayyarelerin bağışlarla alınması ve bölgelerde gerçekleştirilen tayyare uçuşlarına gösterilen yoğun ilgi de bunun açık bir göstergesi olmuştur.

Türk Tayyare Cemiyetinin kurulduğu yılda toplanmış olan Birinci Kongrenin, çeşitli açılardan değerlendirilmesi gerekmektedir. Türk Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi hükümlerine göre Birinci Kongre 19 Ekim 1925'te toplanmış, 21 Ekim'de sona ermiştir. Şubelerden gelen delegelerin dikkatli bir şekilde Kongre toplantılarını takip etmeleri, Cemiyetin kurumsal bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Kongre açılışına Başbakanın ve birçok milletvekilinin katılmış olması, Cumhurbaşkanının himayesinde Kongrenin gerçekleştirilmesi, Cemiyet ile Hükûmet arasında kuvvetli bir bağın olduğunu göstermiş, Türk Tayyare Cemiyetinin hızlı bir şekilde ülke çapında örgütlenmesini sağlamıştır. Birinci Kongrede, Cemiyetin hesap iş ve işlemlerini kontrol etmek ve Nizamname'de yapılacak değişiklikleri görüşmek üzerine iki encümenin oluşturulduğu ve encümenlerin çalışmaları neticesinde alınan kararların Kongre delegelerine sunulduğu ve delegeler tarafından onaylandığı anlaşılmaktadır. Kongre sürecindeki genel görüşmelerde ve encümen toplantılarında uyumlu bir çalışma atmosferinin oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Cemiyet üyelerinden bir kısmının hesap işlemleri ile ilgili kısımda kısmi bir eksiklikten bahsedilmiş olsa da bunun Nizamname hükümlerine göre işlem tesis edilmesi ile ortadan kaldırılacağını vurgulanmıştır.

Birinci Türk Tayyare Cemiyeti Kongresinde yapılmış olan konuşmalar ve değerlendirmeler, Türk tayyareciliğinde delegelerin ortak bir hedef doğrultusunda çalıştıklarını göstermektedir. Ülkenin çeşitli bölgelerinden gelen delegeler, ihtiyaç duyulan tayyarelerin satın alınması konusunda kaynak oluşturmak amacıyla çeşitli tekliflerde bulunmuşlardır. Özellikle bazı bölgelerde uygulanan tayyare gelirleri için gelir artırıcı örneklerin ülke çapında yaygınlaştırılması teklifi, delegelerin değerlendirdiği bir konu olmuştur. Ayrıca, bazı bölgeler tarafından satın alınmış olan tayyarelerin halka gösterilmesi ve gösteri törenlerinin düzenlenmesinin tayyareciliğin geliştirilmesinde özel bir öneme sahip olduğu vurgulanmıştır. Kongrede delegelerden istenen en önemli talep, halkın Türk tayyareciliğine vermiş olduğu desteğin sürdürülmesi konusundaki çalışmaların devam ettirilmesi olmuştur. Bu Kongre, Türk halkının yokluğa ve yoksulluğa rağmen milli güvenlik ve menfaatler konusunda ne kadar hassas olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır.

Kongrede Türk Tayyare Cemiyeti Genel Merkezi üyelerinin ve İdare Heyetinin delegelerin oyları ile belirlendiği anlaşılmaktadır. Tayyare Cemiyeti Genel Merkezine ve İdare Heyetine önemli sayıda milletvekili de seçilmiştir. Bu durum, Cemiyetin yürüteceği çalışmalarda Hükûmet ile yakın bir işbirliği içerisinde olacağını göstermiştir. Sivil bir girişim olan ve bir süre sonra Türk Hava Kurumu adını alacak olan Türk Tayyare Cemiyetinin Türk tayyareciliğinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi konusunda yürütmüş olduğu çalışmaların ilk aşaması, Birinci Kongrede delegelerce değerlendirilmiştir. Kongre, Cemiyetin hem ülke içinde hem de ülke dışında yürütmüş olduğu çalışmaları inceleme imkânına sahip olmuştur. Bu kapsamda Cemiyet üyelerinin Avrupa seyahati de gündeme gelmiştir. Kongre tarihine kadar Türk tayyareciliğine katkı sağlayan şahıslar ve kurumlar da takdirle anılmıştır. Nihayet Birinci Türk Tayyare Cemiyeti Kongresi, tayyarecilik konusunun merkeze alındığı ve Türk

tayyareciliğinin geliştirilmesi için yapılması gerekenlerin tartışıldığı ve bu konuda çeşitli kararların alındığı bir toplantı olmuştur. Birinci Kongre ile Tayyare Cemiyetinin kurumsal yapısı güçlendirilmiş, devletin ve halkın desteği ile Türk hava sahasına yönelik çalışmaların yürütülmesi isteği ve iradesi kamuoyu ile paylaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivi (BOA-BCA)

BOA, Kurum: DH.MTV., Yer Bilgisi: 48-1, 3, 5, Belge Tarihi: H-08-04-1330.

BCA, Kurum: 534, Yer Bilgisi: 37646-151356-51, Belge Tarihi: 19.01.1924.

BCA, Kurum: 534, Yer Bilgisi: 37646-151356-59, Belge Tarihi: 29.01.1924.

BCA, Kurum: 51.0.0.0, Yer Bilgisi: 13.114.26, Belge Tarihi: 13.04.1925.

BCA, Kurum: 30.10.0.0, Yer Bilgisi: 60.403.5, Belge Tarihi: 17.05.1925.

BCA, Kurum: 525, Yer Bilgisi: 38628-156397-124, Belge Tarihi: 25.06.1925.

BCA, Kurum: 180.9.0, Yer Bilgisi: 15.82.1, 1-2, Belge Tarihi: 28.07.1925.

BCA, Kurum: 30.18.1.1, Yer Bilgisi: 15.49.13, Belge Tarihi: 05.08.1925.

BCA, Kurum: 180.9.0, Yer Bilgisi: 166.801.15, Belge Tarihi: 17.08.1925.

BCA, Kurum: 534, Yer Bilgisi: 37655-151437-217, Belge Tarihi: 18.08.1925.

BCA, Kurum: 180.9.0, Yer Bilgisi: 15.82.2, 1-2, Belge Tarihi: 27.08.1925.

BCA, Kurum: 525, Yer Bilgisi: 38628-156397-128, Belge Tarihi: 02.09.1925.

BCA, Kurum: 525, Yer Bilgisi: 38628-156397-127, Belge Tarihi: 19.09.1925.

TBBM Zabıt Ceridesi

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, Birinci İçtima, Cilt: 10, 1 Kasım 1924.

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, Birinci İçtima, Cilt: 19, 1 Kasım 1925.

Resmi ve Özel Süreli Yayınlar

Akşam, “İlk Tayyare Kongresi Bugün Ankara’da İçtima’ Ediyor”, 20 Ekim 1925, s. 1-1.

Akşam, “Tayyare Kongresi”, 21 Ekim 1925, s. 1-1.

Akşam, “Tayyare Cemiyetine Mühim Bir Teklif”, 22 Ekim 1925, s. 3-3.

Akşam, “Tayyare Kongresinin Son Celsesi”, 24 Ekim 1925, s. 2-2.

Ayın Tarihi, Matbuat Müdüriyet-i Umumiye, Ekim 1925, Cilt: 6, Sayı: 19.

Hâkimiyet-i Milliye, 19 Ekim 1925, s. 1-1.

Hâkimiyet-i Milliye, 20 Ekim 1925, s. 1-2.

Hâkimiyet-i Milliye, “Kongrenin ta’zimatı”, 21 Ekim 1925, s. 1-1.

Hâkimiyet-i Milliye, “Tayyare Kongresinin dünkü mesaisi”, 21 Ekim 1925, s. 1-1.

Hâkimiyet-i Milliye, “Tayyare Kongresi işlerini bitirdi”, 22 Ekim 1925, s. 1-1.

Hâkimiyet-i Milliye, “Tayyare Kongresi”, 22 Ekim 1925, s. 2-2.

Hâkimiyet-i Milliye, “Tayyare Cemiyeti”, 25 Ekim 1925, s. 1-1.

Hâkimiyet-i Milliye, “Tayyare Cemiyeti Mecmuası”, 25 Ekim 1925, s. 3-3.

Resmî Ceride, “Donanma Cemiyetinin İlgaı Hakkındaki Kararnamenin Lağvıyla Haiz Olduğu Hukukun Türk Tayyare Cemiyetine Devri Hakkında Kanun”, 23 Aralık 1925, s. 1-1.

Tayyare Mecmuası, “Seksen vilayetin daima efendi yaşamış aziz halkına, muhterem valilerine, belediye rüesasına bir teklif!..”, Sayı: 3, 1 Ağustos 1924, s. 33-33.

Kitaplar ve Makaleler

Ağaoğlu, A. (22 Ekim 1925). Tayyare Kongresi ve İsmet Paşa. *Hâkimiyet-i Milliye*, 1-1.

Akdağ, Ö. (2020). *Cevat Abbas Gürer (Hayatı, Askeri ve Siyasi Faaliyetleri)*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altuncuoğlu, N.- Özhan, H. Ö.- Hodancı, Y.- Erdoğan, A. (2021). *Kayseri Uçak Fabrikası Kayseri Büyükşehir Belediyesi*.

Anderson, G. D. (2024). *A Bridge To The Sky Science and Arts in the Age of Abbas Ibn Firnas*. Oxford University.

Aslan, D. A. (2014). Tayyare Cemiyeti’nin Propaganda Faaliyetleri ve Tayyare Bayramları. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (AÜSBD)*, 14 (3), 141-150.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nden Seçmeler. (2007). Editör: Tuba Öztürk, Akvaryum.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nden Seçmeler. (2011). Hazırlayan: Hüseyin Tekinoğlu, Kum Saati.

Hazım, Ş. (1 Temmuz 1924). Hedef, *Tayyare Mecmuası*, Sayı: 1, 1-1.

Hazım, Ş. (15 Temmuz 1924). Kuvvetli tayyare filolarına nasıl malik olabiliriz?. *Tayyare Mecmuası*, Sayı: 2, 19-19.

İnan, A. (2023). *İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat- 4 Mart 1923) (5. Baskı)*, Türk Tarih Kurumu Yayını.

Karadoğan, U. C. (2018). Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Döneminde Türk Deniz Havacılığı Faaliyetleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 34 (98), 127-180.

Özlu, Z. (2018). Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Hava Sahası Güvenliğini Sağlamaya Yönelik Olarak Sivil Toplumun Örgütlenmesi: Türk Tayyare Cemiyeti Kongrelerine Bir Bakış (1926). *Atatürk Haftası Armağanı Dergisi*, 1-41.

Öztürk, Y. (2018). Tayyare Cemiyeti’nin Havacılığı Geliştirme Faaliyetleri: Tayyarelere İsim Verme Törenleri. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 61, 113-132.

Taşdemir, S. (2010). Ayvalık Halkının Türk Tayyare Cemiyeti’ne Desteği: Güzel Ayvalık Tayyaresi. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 11, 65-84.

Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi. (1925). Ankara Matbaası.

Yalçın, O. (2012). Kuruluşundan Günümüze Türk Hava Kurumu. *Akademik Bakış*, 6 (11), 267-

291.

Yıldırım, C. (2021). Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türk Havacılığının Gelişimi ve İçel'de Türk Tayyare Cemiyeti'ne Yapılan Yardım ve Bağışlar. Ed.: İbrahim Bozkurt, Hakan Akdağ, Abdullah Elcan, Eğitim Yayınevi.

İnternet Kaynakları

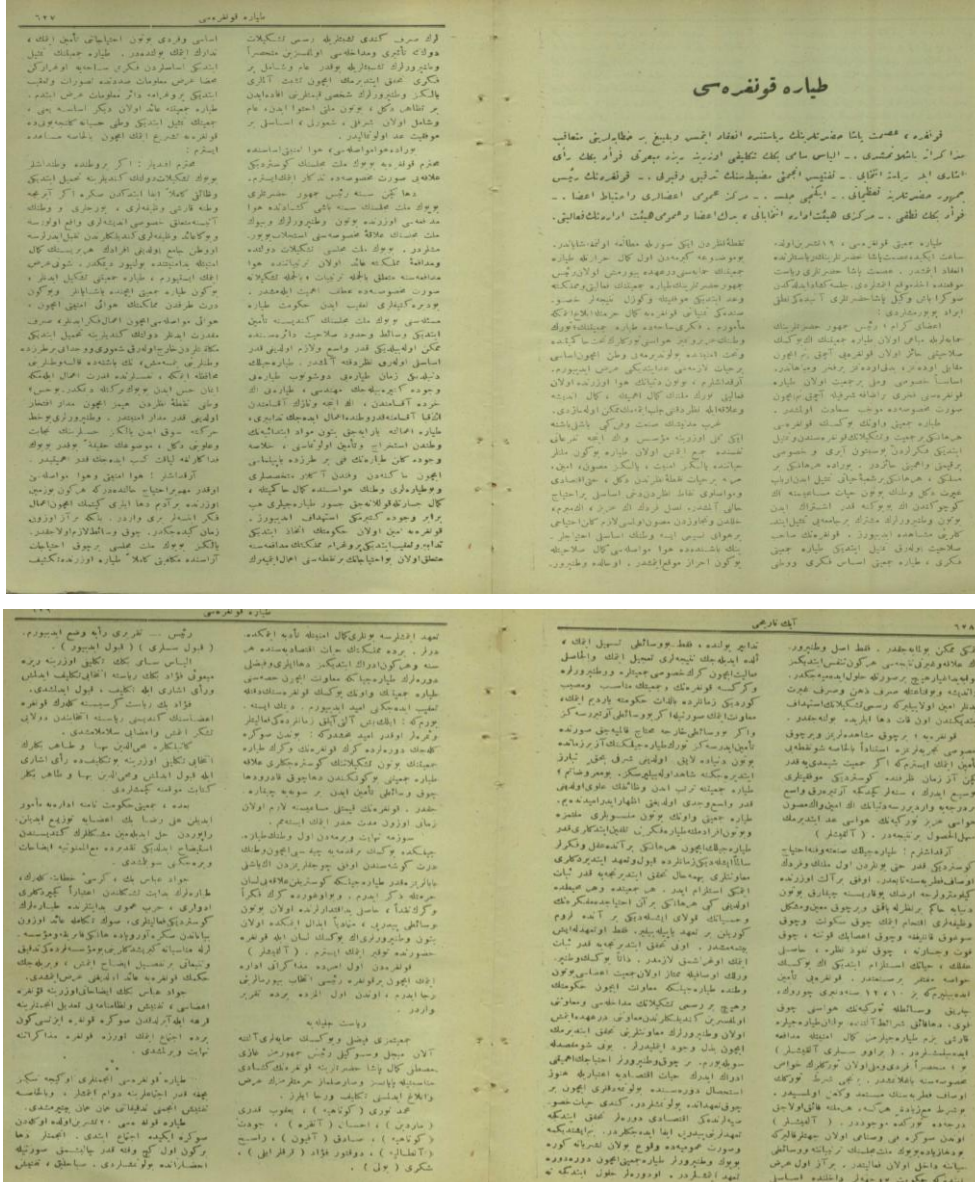
Wilbur Wright and Orville Wright papers, 1809-1979 (bulk 1900-1948).

<https://findingaids.loc.gov/repositories/19/resources/2263>, Erişim Tarihi: 24/04/2026.

EKLER

Ek-1:

Ayın Tarihi, Tayyare Kongresi, Ekim 1925, 6 (9).

Ek-3:

Tayyare Mecmuası, Hedef, 1 Temmuz 1340, Numara: 1.

Ek-4:

BCA, Kurum: 180.9.0.0, Yer Bilgisi: 15.82.1, Belge Tarihi: 28.07.1925

